

KÖY ENSTİTÜLERİNDE SANAT EĞİTİMİ VE DÖNEMİN YÖNETİCİLERİNİN SANATA YAKLAŞIMLARI

ART EDUCATION OF VILLAGE INSTUTES AND APPROACHES OF THE ADMINISTRATORS TO THE ART

Arif Ziya TUNÇ*

*Doç.Dr, e-mail: arifziya@yahoo.com

ÖZET:

Köy Enstitülerini salt bir okul ya da bir eğitim sistemi olarak algılamak yanılıdır. Köy Enstitülerinin başarılarından biri de ilkel tarımdan - modern tarıma, geleneksel toplumdan- çağdaş topluma ve çağdaş demokrasiye geçebilmek için verilen çabalar ve en önemlisi de Türk devrimini ve aydınlanmasını köylerde sürdüren kurumlar olmasıdır. Öğrencilerin yönetime katıldığı, üretimden gelen gücünün farkında olduğu, eleştirel bilince sahip, akıl ve bilime inanan gençlerin yetiştirildikleri demokratik, laik, çağdaş eğitim kurumlarıdır. Köy Enstitülerinde çağdaş eğitim sistemi uygulanırken bu alanda vazgeçilmez temel alanlardan birisi de güzel sanatlardır. Devletin en üst kademesinden, okul müdürlerine varıncaya dek tüm yöneticiler bu okullarda sanatsal uygulamalara (sergi, konser ve tiyatro oyunları) destek olmuşlardır. Pek çok başarıların yanı sıra gözden kaçırılmaması gereken bir diğer nokta da, Köy Enstitülerinde verilen sanat eğitiminin (müzik, resim, tiyatro ve folklor) kalitesi ve sanatın topluma mal edilmesi ve yaygınlaşması konusunda verdikleri çabalarıdır. Bu araştırmada, gerçek bir aydınlanma sürecini sembolize eden Köy Enstitülerinde güzel sanatlara verilen önem ve o dönemin devlet yöneticilerinin bu okullara ve dolayısıyla sanata yaklaşımları örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler; Sanat, Eğitim, Çağdaşlaşma, Köy Enstitüsü, Öğretmen

ABSTRACT;

Village Institutes could not be perceived simply as a school or an education system. One of the success of Village Institutes was the effort of moving to modern agriculture from primitive or moving to contemporary society and democracy from traditional societies and most importantly was to be an institution maintaining the Turkish revolution and enlightenment in the village. Those schools were democratic , secular and contemporary educational institutions where students participated in the management, were aware of the production power, had critical consciousness and where young people beleived in science and intelligency. During the application of modern education system (in-business education model) in the Village Institutes, a special importance was basically given to the fine arts. From the upper levels of the government administrators to school directors, all managers supported artistic practices (exhibitions, concerts and theaters) in these institutions. Beside all the success, another point should not be overlooked that they tried to give a high quality education for fine arts (music, paintings, theatre and folk dance) in the institutions and tried to spread the fine arts in the society. The purpose of this research is to state the importance given to the education for fine arts in the Village Institutes which were true symbols of the enlightenment process and to explain the government administrators' approaches to those institutes and fine arts with examples.

Key Words; Art, Education, Contemporary, Villiage Instute, Teacher

GİRİŞ;

Köy Enstitüleri H. Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanı ve İ. Hakkı Tonguç'un İlköğretim Genel Müdürü olduğu dönemde, 17 Nisan 1940 tarihinde ve 3803 sayılı kanunla kuruldu. Amaç köyün ve köylünün kalkınmasını sağlayacak öğretmenler yetiştirmektir. Bu okulların en belirgin özelliği, ülkemiz koşullarına uygun ve çağdaşlaşma yolunda topluma yol gösterici olmasıdır. Dünyada başka bir örneği olmayan bu kurumlar, katılımcı ve demokratik yönetim anlayışı, ders programları ve uygulanan eğitim yöntem ve ilkeleri ile pek çok ülkenin ilgisini çekmiştir

Köy Enstitülerinde kültür, ziraat ve teknik derslerin yanı sıra güzel sanatların her alanında gösterilen çabalar aynı zamanda çağdaşlaşmanın da göstergesi olmuştur. Resim, müzik ve beden eğitim dersleri en önemli derslerdir. Donanımlı resim atölyeleri, müzik odaları ve salonları sanatsal uygulamalar için elverişli ortamlardır. Yıl sonu resim sergileri, müzik konserleri, hafta sonları yapılan sınıf geceleri öğrencilerin kendilerini ifade edebilecekleri olanaklar sağlamaktadır. Kuşkusuz dönemin yöneticilerinin (Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Milli Eğitim Bakanı, İlköğretim Genel Müdürü ve okul yöneticilerinin) güzel sanatlara yaklaşımları, bu etkinlikleri desteklemeleri Köy Enstitüleri için büyük bir şanstır. Örneğin; daha sonradan ünlü olacak pek çok sanatçı (Ruhi Su, Kemal İlerici, Cüneyt Gökçer ve Ulvi Uras vb.) Ankara'dan trenle Hasanoğlan Köy Enstitüsüne gelip, ders verdikten sonra ertesi gün dönerlerdi. (1)

Köy Enstitülerinin güzel sanatlarla olan bu yaklaşması sonucunda ülkemiz yazın, müzik ve görsel sanatlar alanında pek çok sanatçı kazanmıştır. Bir toplum çağdaşlaşma yolunda, sahip olduğu sanat ve kültürel zenginliğiyle ilerleyebilir. Köy Enstitüleri ve yöneticiler sanatın bir toplum için gereklilik olduğunun bilincindedirler. Bu araştırmanın temel amacı da; Köy Enstitülerinde işlenen sanat derslerinin ve etkinliklerinin çağdaş formlara uygunluğunu (yöneticilerin sanata yaklaşımlarının önemini göz ardı etmeden) ve toplumsal aydınlanmada sanatın da, bilim ve akıl gibi yol gösterici bir işleve sahip olduğunu ortaya koymaktır.

1.KÖY ENSTİTÜLERİNDE SANAT EĞİTİMİ VE YÖNETİCİLER

Bir toplumun çağdaşlık düzeyini gösteren önemli etkenlerden biri de, o toplumun sahip olduğu sanat kültürüdür. Kent mimarisi, cadde ve sokak tabelaları, otobüs ve metro durak dizaynları, duvarlara asılan posterler, heykeller ve rölyefler, tiyatro, bale ve opera sahneleri, müzeler ile sanatsal etkinlikler, toplumun çağdaşlaşma düzeyini ve kent kültürünü yansıtan önemli göstergelerdir. Doğal olarak bunları topluma sunacak olan kesim, sanatçılardan daha çok kamu ve yerel yöneticilerdir. Bunun sonucu olarak da yöneticilerin sanata ve sanatçıya yaklaşımları da önem kazanmaktadır kuşkusuz.

1950'li yıllar siyasal ve ekonomik olduğu kadar yöneticilerin, sanata ve sanatçıya yaklaşımlarının da değişmeye başladığı bir dönem olmuştur. Askeri darbeler ve özellikle 1980 askeri yönetimi ve buna bağlı olarak gelişen siyasal otorite sanattan ve sanatçıdan uzaklaşmıştır. Dönemin askeri yönetim liderinin uluslararası bir sergiden müstehcen bulduğu bir tabloyu kaldırttığı, başkent belediye başkanının yine müstehcen bulduğu bir heykele tükürerek "Ben böyle sanatın içine tükürürüm" dediği, ünlü sanatçılarımızdan Ruhi Su'nun tedavisi için yurt dışına çıkmasına izin verilmeyerek ölümüne neden olduğu hala belleklerimizdedir. O süreçte Milli Eğitim Bakanlığı din derslerini zorunlu hale getirmiş ve buna karşın ilk ve orta öğrenim programlarında sanat derslerinin (Resim ve Müzik) sayısını azaltmıştır. Bugün ise lise son sınıflarda sanat dersleri seçmeli duruma getirilmiştir, ya da çoğu öğrenci sanat dersi alamamaktadır. 1990'da açılan Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri de sanatın topluma yayılmasından daha çok güzel sanatlar fakültelerine öğrenci yetiştirme çabası içindedirler. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı yöneticilerinin bu okullara hangi gözle baktıkları da ayrı bir tartışma konusudur.

Çağdaş bir anlatım formu olarak sanata nasıl yaklaşıldığına baktığımızda, 1950 öncesi Türkiye'sinin ve yöneticilerinin sanata daha yakın oldukları ve destekledikleri görülmektedir. O süreçte Türkiye, Ulusal Kurtuluş Savaşı sonunda kazanmış olduğu bağımsızlığını, Türk devrimleriyle pekiştirme çabası içindeydi. Siyasi, ekonomik, eğitim ve kültür alanlarında karşılaşılan zorluklar aşılmaya çalışılmaktadır. Bu zorluklardan biri de öğretmen açığıdır. Özellikle köy öğretmeni yetiştirmede yaşanan sıkıntıları aşmak ve Türk köylüsünü aydınlatmak için Köy Enstitüleri açıldı.(17 Nisan 1940). Türk devrimiyle bütünleşen, birbirlerini tamamlayan bu eğitim kurumlarının amacı öncelikle köy çocuklarını eğiterek, köyün ve köylünün gereksinim duyduğu bilgi ve el becerilerine sahip köy

öğretmeni yetiştirmektir. Ülke koşullarına dayalı bir sistemin ürünü olan Köy Enstitülerinde, sanata ve kültüre ayrı önem verildiği bir gerçektir. Bu bağlamda eğitim programlarında sanatın da çok önemli yeri vardır. Kuşkusuz aydınlanmacı-laik cumhuriyetin temel ilkeleriyle, köy enstitüleri düşüncesinin oluşmasında, gelişmesinde ve uygulanmasında rolü olan dönemin yöneticilerinin sanata yaklaşımlarının da payı büyüktür. Bu; Atatürk'le başlayan, İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığıyla devam eden ve Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanı ve İsmail Hakkı Tonguç'un da İlköğretim Genel Müdürü olduğu bir süreçtir.(2)

“Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından bir kopmuş demektir” ve “Sanatçı uzun uğraşlardan sonra alnında ışığı ilk hisseden kişidir.” diyerek sanatı yücelten ve güzel sanatlara öncelik verdiğini devrimleriyle, düşüncesiyle ve eylemleriyle gösteren Atatürk'ün başta müzik olmak üzere, sanatın pek çok dalıyla ilgilendiği bilinmektedir. (Çok sesli batı müziğini Anadolu insanına sevdirmeye çalıştığı bilinen bir gerçektir.)

İsmet İnönü çok sesli müziğin iyi bir dinleyicisidir. Cumhurbaşkanlığı senfoni orkestrası Ankara konser salonundaki koltuğunu hiç boş bırakmadığını sanatseverler iyi bilirler. İ. İnönü'nün ayrıca “Üstün Yetenekli Çocuklar” yasasını çıkararak Suna Kan ve İdil Biret gibi sanatçıların dünya çapında başarılı olmalarında büyük katkısı olmuştur.

Hasan Ali Yücel müzik dâhil sanatın birçok dalında yapıt vermiş felsefe ve estetiği bilen, bu alanda yazıları ve yapıtları olan düşünür, sanat ve bilim adamıdır. Doğu ve batı dünya edebiyat klasiklerini Türkçemize o kazandırmıştır. Devlet tiyatrosu ve Devlet Operasını örgütleyip geliştirmiştir.

Köy Enstitüleri modelini gerçekleştiren İsmail Hakkı Tonguç, Türkiye'nin kalkınmasını köyün ve köylünün canlandırılmasında aramıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakanı Refik Saydam ve M.E.B. Hasan Ali Yücel-- de bu uygulamayı desteklemişlerdir.

Enstitüler, öğrencilerin etkin olacağı şekilde biçimlenmiş, her türlü etkinliğin öğretmen, yönetici ve öğrencilerin katılımlarıyla demokratik bir ortamda tartışıldığı çağdaş eğitim kurumlarıydı. Üretimi öne çıkaran çevre ve ülke kalkınmasını amaçlayan demokratik işleyişli, öğretimi geleneksel ezber kalıplarından kurtaran bir sisteme sahipti.

Köy Enstitülerinin işleyişinde üretim ile entelektüel yetileri geliştirmek, cumhuriyet ve demokrasi değerlerini yerleştirmek birbirleriyle dengelenmiştir. Öğrencilerin kişiliklerinin bu etkenlerle biçimlenmesi amaçlanmıştır.

Tonguç, ayrıca Enstitü programlarına kitap okuma saatleri koydurarak bunun takipçisi olmuştur. Okul dergileri ve gazeteleri çıkarılmasını sağlamıştır. Bu okul yayınlarında yazma ve çizme alışkanlığını kazanan (Mehmet Başaran, Talip Apaydın, Fakir Baykurt ve Mahmut Makal gibi) birçok yazarımız olmuştur.

2.RESİM EĞİTİMİ

İsmail Hakkı Tonguç sanat eğitimi alanında Almanya'da ihtisas yapıp ülkeye dönmüş bir eğitimcidir. Sanatın insanlar ve toplum için ne denli yararlı ve gerekli olduğunu sezen ve bunu kavramış bir aydındır. Dönemin İlköğretim Genel Müdüdür. Köy Enstitülerine yazdığı mektuplarda müziğe ve resme ne kadar önem verdiği görülür.

Tonguç “Köyde Eğitim” adlı çalışmasında “Çocukta Yaratıcılık” konusunu ele alır. Burada yaratma etkinliği sonucunda ortaya çıkan ürünleri sanat yapıtı olarak değerlendirmez. Ona göre çocuklar sanatçı da değillerdir. Ancak her çocuk sahip olduğu yaratma gücü ölçüsünde beyin, göz ve ellerini bilinçli bir şekilde kullanarak, deneyimlerini, izlenimlerini pratik ve ideal değerlerle, yaşama da ilişki kurarak malzemeyi biçimlendirmelidir. Bunun için Resim –iş dersi programlarında:

1- Çeşitli tekniklerle resim yapma, 2- Kağıt işleri, 3- Baskı teknikleri, 4- Modelaj çalışmaları, 5- Mukavva ve ağaç işleri gibi çalışma alanlarına yer verilmiştir (3).

Köy Enstitülerinde alanlarında başarılı olan öğretmenler görev almaktaydılar. Bunlardan biri de; daha sonra Gazi Eğitim Enstitüsünde de uzun yıllar hocalık yapan Nevide Gökaydın'dır. Gökaydın, İngiltere'de üç yıl ihtisas yaptıktan sonra 1941 de ülkeye dönmüş ve Savaştepe Köy Enstitüsünde resim-iş öğretmeni olarak görev almıştır. N. Gökaydın enstitü ruhuna uygun olarak resim-iş derslerinde kopyacılığı reddetmiş, öğrencilerini özgür çalışmalara yöneltmiştir(4). Enstitüde Resim dersleri özel atölyelerde yapılırdı. Yıl içinde üretilen resim, heykel, linolyum baskı ve kaligrafik yazı çalışmaları yaz aylarında sergilenirdi. Cumhurbaşkanı İ. İnönü Savaştepe Köy Enstitüsünde yaptığı bir gezide resim atölyesini gezer ve çalışmaları çok beğenince bunların Ankara'da sergilenmesini ister. Öyle de olur. 1944'teki bu serginin açılışını cumhurbaşkanı yapar.

Köy Enstitülerindeki sanat dersleri programlarını Tonguç hazırlamıştı ve bu program, eğitimin toplum yaşamından kopuk olmaması prensibine dayanıyordu(5). Öğrencilerin iş aracılığıyla iş içinde ve meslek için eğitilmelerini hedeflemişti. Kısaca enstitülerde yaşam biçimi iş ve üretime dayalı bir eğitim sistemidir. Tonguç güzel sanatlar etkinliklerinin eğitimde yer almasını ve bireyin sadece seyreden, izleyen ya da dinleyen değil, işin içine girerek, uygulayarak, çalarak, söyleyerek gerçek bir katılımcı olmasını amaçlamaktaydı(6).

Hasanoğlan Köy Enstitüsünde 25 Ocak–20 Şubat 1945 tarihleri arasında “Güzel Sanatlar Kolu” heykel ve mulaj kursu düzenler. Bu kursta Güzel Sanatlar Akademisinden heykeller, rölyefler ve büstler getirtilir. Bu rölyeflerin on tanesi Parthenon frizlerinin alçı kopyalarıdır. Bunlardan biri “Lir Çalan Kadın”, biri “Euripides” diğeri de “Hitit Aslanı”dır. Heykeller “Milo Venüsü”, “Apollo başı”, “Samothrace” ve bir kadın başıdır. Kursta bunların alçı mulajları yapılarak, hem öğrencilerin alçı dökümcülüğünü öğrenmeleri sağlanmış, hem de ortaya çıkan mulajlar çeşitli mekanlara yerleştirilerek enstitüye görsellik kazandırılmıştır. Daha sonra kurs öğretmeni Nusret Suman enstitülü bir erkek, bir kız ve bir öğretmen başı yaparak bunları enstitüye hediye etmiştir(7).

3. MÜZİK EĞİTİMİ

İlk sınıflarda haftada iki saat, ileri sınıflarda ise haftada 4 saat müzik dersi vardı. Bu saatlerin dışında da öğrenciler her fırsatta toplanır ve müzik çalışmaları yaparlardı. 5 yıllık öğretim süresinde özel çalışmalar dışında ortalama 450 saat müzik eğitimi veriliyordu. Bu çalışmaların amacı öğrencilerin canlı, ritimli, temiz sesle toplu olarak türküleri ve marşları söyleyebilmeleri, güzellik ve armoni zevkini alabilmeleri ve basit parçaları bir aletle seslendirebilmelerini sağlamaya yönelikti. Her öğrencinin bir müzik aletini (keman, mandolin, akordeon veya saz gibi) çalabilme zorunluluğu vardı. Bu nedenle öğrenciler boş zamanlarının çoğunu bir müzik aleti çalarak, bir türkü veya marş söyleyerek geçirirlerdi. Enstitülerde mandolin, bağlama, akordeon, davul, zurna ve kaval gibi müzik aletlerinin bulunması zorunluymuştu. Genellikle mandolin ana çalgı aleti olarak benimsenmişti(8). Her öğrencinin bu aleti çalması ve öğrencilerine öğretebilecek düzeyde çocuk şarkıları, türkü ve marşları bilmesi gerekiyordu. Mandolinin yanı sıra keman, bağlama ve akordeon çalmasını öğrenen öğrencilerde çoğunlukta idi. Her sabah güne gruplar halinde ve müzik eşliğinde oynanan yöreye uygun halk oyunlarıyla, halaylarla veya horonlarla ve hep bir ağızdan söylenen türküler ve marşlarla başlanırdı. Bu, sabah etkinliklerine tüm öğrencilerin katılması zorunluymuştu.

Enstitülü öğrencilerin öğrendikleri bazı marş ve türküler şunlardır; İstiklal Marşı, Ziraat Marşı, Gençlik Marşı, Dumlupınar Marşı, Ankara ve Onuncu Yıl Marşları ve Arpa-buğday, Köroğlu, Keklik, Edremit Efesi, Menekşe, Meşeli, Ayşem, Süpürgesi Yoncadan gibi halk türküleridir(9).

Enstitülerde çok önemli etkinliklerden biri de cumartesi günleri yapılan sınıf geceleridir. Sırasıyla her sınıf bu etkinliği yapardı. Bu etkinlikler dekorlarını öğrencilerin yaptığı ve kendilerinin oynayıp, sahneye koydukları piyeslerden, müzik korolarının seslendirdikleri türküler ve marşlardan, şiir ve öykü dinletilerinden ve çeşitli yarışmalardan oluşurdu. Bu kültür ve sanat gecelerinin toplumsal yaşama hazırlık aşaması kadar öğrencilerin müzik, resim ve tiyatro gibi alanlarda kendilerini gösterebilecekleri fırsatlar yaratması bakımından da önemli, sosyal görevleri vardır.

4. SONUÇ

Türk aydınlanma sürecinin önemli köşe taşlarından biri olan Köy Enstitüleri ne yazık ki uzun ömürlü olmadılar. Aydınlanma karşıtları, halkın içinden doğmuş bu; laik, demokratik ve çağdaş eğitim kurumlarını karalayarak sonunda, 1954’de kapanmalarına neden oldular. Bununla ilgili T.B.M.M.’deki oylamada C.Bayar, A. Menderes ve F. Köprülü aleyhte oy kullandılar(10). Toplumsal yaşantımıza sağlık, eğitim, inşaat, ziraat ve hayvancılık alanlarında olduğu kadar, sanat ve kültür alanında da önemli katkıları olan Köy Enstitüleri, kapatılmalarının ardından onlarca yıl geçmesine karşın bugün hala ışığıyla bizleri aydınlatmaktadırlar. Bu kurumlarda yetişmiş sanat ve yazın adamlarımız yapıtlarıyla, sanat kültürümüzdeki yerlerini korumakta ve hala ilgiyle izlenmektedirler.

KAYNAKLAR

1. Köy Enstitüleri ve Yeni Arayışlar, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Yayınları, Uşşak Matbaası, İzmir, Nisan 2003 s.24
2. Doğumunun 100.yılı Dönümünde Hasan Ali Yücel Sempozyumu, Bildiriler İzmir Üniversiteleri Öğretim Elemanları (İzünider) 1. Baskı, İzmir Ağustos-1998 s. 38
3. ÖZKUCUR, A., Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü, Selvi Yayınları, Ankara, Nisan-1990 s.72
4. KEPENEK, M Basında Köy Enstitüleri (Cilt 2) Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay., Ankara, 2001 s.48
5. AKTAN, M.A., Köy Enstitüleriyle Canlandırıcı Eğitim Yolunda, Etki Yayınları, İzmir, Mart- 1999 s.56
6. Halk Okulları Sistemi KÖY ENSTİTÜLERİ, Eğt.Der. İzmir Şubesi. Emre Basımevi, İzmir, Nisan-2001s.81
7. KEPENEK, M., Basında Köy Enstitüleri (Cilt 1), Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay., Ankara, 2001 s.75
8. YILMAZ, A., İlk Köy Enstitüsü , Görkem Yay., İstanbul, Ocak-1998 s.62
9. TONGUÇ, İ. Hakkı, Köyde Eğitim (II. Baskı), Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay., Ankara, Nisan-1997 s.35
10. ŞİRİN, İ., Bozkırları Yeşertenler, Etki Yayınları, İzmir, 2001 s. 41